

تحلیل محتوای چکیده رساله‌های دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی از سال ۱۳۷۶-۱۳۹۳

مهدی محمدی^۱

سمیه پناهی^۲

عزیز سهیلی^۳

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر تحلیل محتوای رساله‌های دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی است.

روش‌شناسی: روش پژوهش تحلیل محتوا و ابزار گردآوری اطلاعات سیاهه واری است. برای تحلیل موضوعی از رده‌بندی جیتا (JITA) استفاده شد. جامعه پژوهش شامل ۱۲۵ رساله در دانشگاه‌های دولتی تهران، فردوسی مشهد، شهیدچمران اهواز و دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران است.

یافته‌ها: بیشترین رساله متعلق به سال ۱۳۹۱ (۲۰٪) و کمترین آن سال ۱۳۸۱ (۸٪) است. ۵۵/۲٪ آنها توسط مردان و ۴۴/۰۸٪ توسط زنان نگاشته شده است. روش پیمایشی با ۶۰/۸٪، پرکاربردترین شیوه پژوهشی بود. همچنین ۹۴/۴٪ چکیده‌ها غیرساختاریافته و ۵/۶٪ ساختاریافته گزارش شد. بیشترین گرایش موضوعی در حوزه فناوری اطلاعات (۳۹/۲٪)، کارکردهای مدیریتی (۳۱/۲٪) و سپس مباحث نظری و عمومی اطلاعات (۲۹/۶٪) گزارش شد. مقوله فرعی «کتابخانه‌ها به‌عنوان مکان فیزیکی» (۱۱/۶٪) بیشتر مورد اقبال پژوهشگران واقع شده است. همچنین، دکترعلی شکویی و دکترعباس حرّی پرکارترین استادان راهنما و مشاور شناخته شدند.

.....
۱. استادیار و عضو هیئت علمی گروه آموزشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه قم، قم، ایران (نویسنده مسئول)

mahdi.mohammadi203@gmail.com

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه قم، قم، ایران

panahi.s1985@gmail.com

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه قم، قم، ایران azizsohile@gmail.com

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش بر سیر صعودی تولید رساله در حوزه فناوری اطلاعات دلالت دارد که می‌تواند متاثر از عواملی همچون پذیرش و همگامی با فناوری و در نهایت بهبود زیرساخت‌ها باشد.

اصالت و ارزش: تاکنون در زمینه تحلیل محتوای رساله‌های دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی ایران پژوهشی صورت نگرفته است.

کلیدواژه‌ها: رساله دکتری، چکیده، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، تحلیل محتوا، گرایش موضوعی.

مقدمه

یکی از ابزارهای مهم و کلان اطلاعاتی که همه‌ساله دانشجویان و استادان، وقت و انرژی زیادی را صرف تحویل آن به جامعه علمی می‌کنند «پایان‌نامه» است. چنانکه «اکرامی» (۱۳۷۱) اظهار می‌دارد، پایان‌نامه‌ها از سه جهت اهمیت دارند: ۱. به‌عنوان منابع اطلاعاتی مورد نیاز پژوهشگر ۲. ارائه نتایج علمی-پژوهشی ۳. جلوگیری از دوباره‌کاری. دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری موظف به تدوین پایان‌نامه هستند. این در حقیقت نخستین تلاش جدی و بابرنامه دانشجوی در طول دوره خاصی از تحصیل است. چون فعالیت پژوهشی دانشجوی زیر نظر استاد راهنماست، احتمال لغزش‌ها کاهش می‌یابد و در نتیجه پایان‌نامه از اعتبار و وجهه علمی برخوردار می‌شود. تعداد زیادی از پژوهش‌های انتشاریافته در مجله‌های علمی، برگرفته از پایان‌نامه‌های دانشجویی است. اصل در پایان‌نامه‌ها این است که سخنی نو عرضه شود و علی‌القاعده اجازه کارهای تکراری داده نمی‌شود، مگر اینکه مسئله‌ای قدیمی از دیدگاه‌های متفاوت بررسی شود. با توجه به نظارت‌هایی که در نگارش پایان‌نامه اعمال می‌شود، ماهیت مسئله مورد پژوهش، پیشینه پژوهش، روش تحقیق، یافته‌های پژوهش و مأخذ پایان‌نامه، منبع آموزنده و جهت‌دهنده برای پژوهش‌های آتی است (حرّی، ۱۳۷۲).

حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی، همانند بسیاری از حوزه‌های دانش بشری، در تعامل مستقیم و غیرمستقیم با جامعه است. به همین دلیل، از تحولات گوناگون عصر خود تأثیر می‌پذیرد و بر آنها تأثیر می‌گذارد. در دو دهه اخیر که دامنه و سرعت تغییرات و تحولات ناشی از فناوری‌های نوین افزایش یافته است، کتابداران نیز در پاسخ به این تحولات در مسئولیت‌ها و کارکردهای خود بازنگری کرده‌اند. البته این امر رویدادی منطقی و طبیعی برای تداوم تعامل با جامعه و راهکاری برای پویایی و بقا به‌شمار می‌آید. نظر به راه‌اندازی مقطع دکتری در این رشته، تبیین چارچوب‌های مهم نظری و کاربردی برای توسعه دانش بیش از پیش اهمیت یافته است. بدیهی است، فعالیت‌های دانشجویان مقطع دکتری باید به گونه‌ای باشد که بتوانند از نظر علمی، به‌ویژه از بُعد نظری و فلسفی، دستاوردهای نوینی را ارائه کنند (فتاحی، ۱۳۸۲). هم‌اکنون، با گذشت چندین سال، ضرورت دارد رساله‌های ارائه‌شده در این حوزه به‌منظور مدیریت هدفمند محتوای پایان‌نامه‌ها و جلوگیری از انجام کارهای پژوهشی تکراری، بررسی و تحلیل شوند. اگرچه همواره نقدها و یادداشت‌های کوتاهی در این باره در صفحات مجازی و سخنرانی‌های همایش‌ها ارائه شده، این سؤال ممکن است پیش آید که آیا تاکنون پژوهش دقیق و جامعی در قالب تحلیل محتوای رساله‌های دکتری از آغاز شکل‌گیری این رشته در دانشگاه‌های دولتی و آزاد ارائه شده است؟

«فتاحی» (۱۳۹۳) سعی کرد مباحث نظری عمده‌ای چون چگونگی شکل‌گیری حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی از آغاز تاکنون و سیر تحولی تعداد دانش‌آموختگان در مقاطع مختلف را در قالب انتشار یک عنوان کتاب ارائه کند، اما ارائه تصویری دقیق از وضعیت پژوهش‌های این حوزه، پژوهش‌های مستقلی را می‌طلبد. از طریق تحلیل محتوا می‌توان لایه‌های پنهان و زیرین پدیده‌های مرتبط با

موضوع پژوهش را به دست آورد و به هدف‌هایی که پژوهش در راستای آنها انجام می‌شود، نزدیک شد (بوردن^۱، ۱۹۹۱). بدیهی است، با آگاهی از چگونگی نگارش رساله‌ها، می‌توان کیفیت ایجاد تغییرات در محتوای متون خاص این حوزه را ارتقا داد و بر روی اهدافی چون چگونگی زیست موضوعی، روش تحقیق، تعداد دانش‌آموختگان زن و مرد به تفکیک گروه‌های آموزشی، متمرکز شد.

بدین ترتیب، هدف اصلی پژوهش حاضر، تحلیل محتوای چکیده رساله‌های دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی ایران بین سال‌های ۱۳۷۶ - ۱۳۹۳ در سه دانشگاه دولتی تهران، فردوسی مشهد، شهید چمران اهواز و دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران است. در راستای این هدف، پرسش‌های زیر در نظر گرفته شد:

۱. توزیع فراوانی رساله‌های دکتری در طی سال‌های مختلف به تفکیک دانشگاه‌ها چگونه بوده است؟
۲. توزیع فراوانی رساله‌های دکتری بر حسب جنسیت در طول سال‌های مورد بررسی به تفکیک دانشگاه‌ها چگونه بوده است؟
۳. توزیع فراوانی رساله‌های دفاع شده در زمینه «مباحث نظری و عمومی» در دانشگاه‌های مختلف چگونه بوده است؟
۴. توزیع فراوانی رساله‌های دفاع شده در زمینه «مباحث کارکردهای مدیریتی» در دانشگاه‌های مختلف چگونه بوده است؟
۵. توزیع فراوانی رساله‌های دفاع شده در زمینه «مباحث فناوری اطلاعات» در دانشگاه‌های مختلف چگونه بوده است؟

۶. روش‌های تحقیق به کار گرفته شده در رساله‌های مورد بررسی، چه روش‌هایی بوده است؟

۷. نوع چکیده‌های به کار گرفته شده در رساله‌های مورد بررسی در دانشگاه‌های مختلف، چگونه بوده است؟

۸. استادان پرکار در هدایت و مشاوره رساله‌های دکتری در طول سال‌های مختلف چه کسانی بوده‌اند؟

در زمینه تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های کتابداری تحقیق‌های متعددی صورت گرفته است. از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

«شرفی و نورمحمدی» (۱۳۹۱) در پژوهشی به منظور تعیین فرایند زیست موضوعات پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی موجود در پایگاه پروکوئست طی سال‌های ۲۰۰۶-۲۰۱۰، اظهار داشتند که بیشترین کار تحقیقی در موضوعات کتابداری با میانگین ۲۸/۳۷٪ و بازیابی اطلاعات با میانگین ۴۲/۲۳٪ بوده است و به موضوع موتورهای جستجو اصلاً توجهی نشده است. همچنین بیشترین تعداد پایان‌نامه در سال ۲۰۱۰ (۷۵ عنوان) و کم‌ترین آن در سال ۲۰۰۶ (۱۲ عنوان) ذکر شد.

«شرفی، نورمحمدی و علیپورحافظی» (۱۳۹۱) با هدف کمک به دانشجویان فعلی و آتی در انتخاب و جلوگیری از انجام پژوهش‌های تکراری، مدلی پیشنهادی را ارائه کردند. مدل آنها شامل ۶ رده اصلی (کتابداری، کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، مدیریت اطلاعات، ذخیره و بازیابی اطلاعات، فهرست‌نویسی و رده‌بندی، و روش‌های کمی و کیفی اندازه‌گیری اطلاعات) و ۷۰ رده فرعی بود. پژوهشگران برای تعیین موضوع‌های فرعی، از سرعنوان‌های موضوعی فارسی و کنگره، اصطلاحنامه‌های فرهنگی یونسکو و اصفا و نما و طرح‌های رده‌بندی دیویی و کنگره استفاده کردند. این مدل با وجود تلاش‌های پژوهشگران، جامع و مانع است. از جمله اشکالات این مدل می‌توان به تفکیک نادرست مقوله‌های اصلی

و فرعی اشاره کرد. به‌عنوان مثال، حوزه کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، خدمات فنی و مدیریت هر کدام ابتدا به‌عنوان مقوله فرعی مطرح شده‌اند و در رده پایین‌تر به‌عنوان مقوله اصلی با چندین زیرمقوله معرفی شده است. همچنین موضوع کتابداری صرفاً به آموزش و برنامه‌داری و دو موضوع دیگر محدود شده و به بحث‌های نظری مطرح شده در نتیجه‌گیری مقاله، به‌درستی پرداخته نشده است و در این دسته‌بندی حضور ندارند. ذکر روش‌های پژوهش از جمله «تحلیل استنادی و تحلیل محتوا» به‌عنوان مقوله‌های فرعی، بسیار نادرست است.

«کشمیری و همکاران» (۱۳۹۰) نیز محتوای پایان‌نامه‌های مقطع کارشناسی‌ارشد کتابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات و تهران شمال را در سال‌های ۸۰-۸۶ تحلیل کردند. نتایج پژوهش آنان نشان داد از لحاظ روش‌شناسی پژوهش، بیشتر پایان‌نامه‌ها از روش پیمایشی استفاده کرده‌اند و ابزار گردآوری اطلاعات در بیشتر آنها پرسش‌نامه بوده است. همچنین گرایش موضوعی غالب در چکیده پایان‌نامه‌های مورد بررسی، مربوط به «فناوری اطلاعات» و «ارتباط اطلاعاتی» و ضعیف‌ترین گرایش مربوط به «مدیریت» است.

«سیدین و باب الحوائجی» (۱۳۸۸) در تحلیل محتوای ۵۲۴ پایان‌نامه تحصیلات تکمیلی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی موجود در دانشگاه‌های آزاد اسلامی کشور دریافتند از روش پیمایشی بیشتر از سایر روش‌ها استفاده شده است و پراستفاده‌ترین ابزار گردآوری اطلاعات در پایان‌نامه‌ها، پرسش‌نامه و پرکاربردترین روش آماری، آمار توصیفی و نرم‌افزار SPSS بوده است. مقوله «کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی» بیش از سایر مقوله‌ها و مقوله «حفاظت و نگهداری» از همه کمتر به کار گرفته شده است.

یافته‌های پژوهش «پاکدامن» (۱۳۸۸)، سهم کاربرد روش پیمایشی در پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد

تهران شمال (۱۳۸۴-۱۳۷۱) را ۶۶/۶٪ از بین ۱۱ مورد گزارش می‌دهد. وی همچنین اظهار می‌دارد که استفاده از چهار روش میدانی، تاریخی، تجربی و کتاب‌سنجی با هم ۲/۵٪ است. نتایج وی حاکی از آن است که چگونگی رشد و افول روند کاربرد روش‌ها در مقاطع زمانی مختلف، متفاوت بوده است.

«آذرانفر» (۱۳۸۵) در تحلیل محتوای ۲۴۰ پایان‌نامه موجود در پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی کشور نشان داد که بیشترین و کمترین فراوانی موضوعی مربوط به کتابخانه و مراکز منابع و رسانه است. همچنین زیرگروه کتابخانه‌های دانشگاهی بیش از سایر کتابخانه‌ها بررسی شده است. روش پیمایشی نیز بیش از سایر روش‌ها استفاده شده است.

بررسی سیر گرایش موضوعی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه‌های دولتی شهر تهران در بازه زمانی ۱۳۸۵-۱۳۸۹ توسط «حسین پناه» (۱۳۸۶) نیز بیشترین گرایش را «خدمات و استفاده» (۲۱/۴۳٪) و کمترین گرایش را موضوع «سازماندهی» (۴٪) نشان داد. همچنین یافته‌ها نشان داد دانشگاه تهران بیشترین سهم را در تولید پایان‌نامه داشته و در سال ۱۳۸۰ نیز بیشترین تعداد پایان‌نامه (۳۰ عنوان) نوشته شده است.

«علومی» (۱۳۷۹) در تحلیل پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در بازه زمانی ۱۳۶۵-۱۳۷۳ نشان داد انتخاب موضوع غالباً بر اساس نیاز و مسائل و مشکلات حوزه کتابداری نبوده، بلکه بر مبنای گرایش‌های ارائه شده در گروه‌ها و سلیقه‌ای بوده است.

«حری» (۱۳۷۸) برای تحلیل محتوای پایان‌نامه‌ها و مقالات کتابداری، از آغاز ۱۳۴۷ تا سال ۱۳۷۷، از رده‌بندی لیزا و نیز لحاظ کردن عنوان‌های درس‌های مصوب رشته کتابداری استفاده کرد. وی براساس تحلیل عنوان‌ها و کلیدواژه‌ها، ۱۳ مقوله

اصلی و یک مقوله متفرقه را برگزید. نتایج «حری» نشان داد موضوعات پایان‌نامه‌ها بیشتر به سمت موضوع «کتابخانه‌ها» گرایش داشته و پس از آن موضوعاتی چون اطلاع‌رسانی، استفاده و خدمات، فناوری، چاپ‌ونشر، آموزش و تحقیق، مبانی کتابداری، مجموعه‌سازی، مدیریت و نسخه‌شناسی، بیشترین میزان فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. نکته قابل توجه، رشد پژوهش‌های فناوری از صفر درصد در سال‌های آغازین به ۳۱٪ بود.

در بین پژوهش‌های خارجی نیز «کاولک» (۲۰۱۳)^۱ در پژوهشی، گرایش‌های تحقیقاتی انتشارات علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی اسپانیا بین سال‌های ۲۰۰ تا ۲۰۱۰ را بررسی و پس از مقایسه انواع تقسیم‌بندی‌های موضوعی، رده‌بندی جیتا^۲ را مناسب‌ترین گزینه برای تحلیل محتوا انتخاب کرد. وی اظهار داشت که این نوع رده‌بندی موضوعی همخوانی بیشتری با گرایش‌های تحقیقاتی حوزه کتابداری در دهه اخیر دارد. نتایج وی نشان داد بیشترین گرایش موضوعی به ترتیب به حوزه فناوری‌های اطلاعاتی (۴۷٪)، کارکردهای مدیریتی (۳۲٪) و سپس مباحث نظری و عمومی اطلاعات (۱۸٪) تعلق دارد. در بین مؤلفه‌های فرعی نیز مجموعه‌سازی منابع اطلاعاتی، پشتیبانی‌ها و کانال‌ها (۲۴٪) و سپس عملکردها و خدمات اطلاعاتی؛ صنعت حرفه و آموزش و پرورش؛ کاربرد اطلاعات و جامعه‌شناسی اطلاعات هر یک به‌طور مساوی (۱۳٪) در صدر توجه محققان بوده است.

نتایج تحلیل محتوای رساله‌های دکترای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی توسط «رانا»^۳ (۲۰۱۱) در دانشگاه پنجاب هند (۱۹۵۷-۲۰۰۹) نشان داد گرایش موضوعی غالب آنها عبارت است از نیازسنجی کاربران، کتابخانه‌های عمومی و دانشگاهی،

- .....
1. Kawalec
  2. JITA Classification
  3. Rana

ذخیره و بازیابی، رضایتمندی کارکنان و کتاب‌سنجی و موضوع کتابخانه‌های دیجیتال به‌تازگی مورد توجه آنان قرار گرفته است.

«لین و لیو»^۱ (۲۰۱۱) در پژوهشی برای تعیین گرایش‌های تحقیقاتی تایوان با توجه به تحلیل عنوان‌ها و کلیدواژه‌های هر تحقیق، آن‌ها را در قالب نه دسته معرفی کرد: کتابخانه و کتابداری، مدیریت کتابخانه، خدمات فنی، خدمات کاربران، نظریه و بنیان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری، کتاب‌ها، آرشیو و سایر تحقیقات میان‌رشته‌ای.

طبقه‌بندی موضوعی دیگری در یک مجله اسپانیایی به‌نام "Anuario ThinkEPI" در سال ۲۰۱۱ با دسته‌بندی‌های: آموزش، حرفه، کتابخانه‌ها، منابع اطلاعاتی و بازاریابی، شبکه‌های اجتماعی و وب ۲.۰، نمایه‌سازی و بازیابی اطلاعات، انتشارات علمی، فناوری‌ها و نظام‌های کتابخانه ارائه شد. این طبقه‌بندی با وجود آنکه یکی از جدیدترین طبقه‌بندی‌های عصر حاضر به‌شمار می‌رود، خیلی کلی به‌نظر می‌رسد (نقل در کاولک، ۲۰۱۳).

«عبدولایه»^۲ (۲۰۰۲) نیز در بررسی گرایش‌های عمده پایان‌نامه‌های ارشد این حوزه طی سال‌های ۱۹۹۶-۲۰۰۰ دریافت که موضوعات فناوری اطلاعات، نیازهای اطلاعاتی و مدیریت کتابخانه در رتبه‌های نخست تحقیقات قرار دارند و موضوعاتی از قبیل فهرست‌نویسی و رده‌بندی، نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی و دکومانتاسیون جزء ضعیف‌ترین گرایش‌های محققان بوده است.

سام^۳ (۲۰۰۸) در تحلیل محتوای مجله‌های کتابداری غنا دریافت که بررسی «کتابخانه‌های دانشگاهی» موضوع اصلی پژوهشگران در فاصله زمانی ۲۰۰۶-۲۰۰۰ بوده است.

.....
1. Lin and Lio
2. Abdoulaye
3. Sam

«کانو» (۱۹۹۹)^۱ مدل موضوعی خویش را در قالب ۱۱ مؤلفه: تخصص‌گرایی در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، تاریخچه کتابخانه، انتشارات (تاریخچه کتاب)، تحصیل علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، روش‌شناسی، تجزیه و تحلیل علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، فعالیت‌های خدمات علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، ذخیره و بازیابی اطلاعات، جستجوی اطلاعات، ارتباط‌های علمی و حرفه‌ای و سایر حوزه‌های علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی ارائه داد.

به‌طور کلی، در خصوص تحلیل محتوای آثار تحقیقاتی حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی تحقیقات متعددی صورت گرفته است که از آن جمله می‌توان به لیو و مک‌کینی^۲ (۲۰۱۵)، چو^۳ (۲۰۱۵)، تیوماالا، جارولین و واکری^۴ (۲۰۱۴)، کوفوگیناکیس و کروملی^۵ (۲۰۰۴)، یوزون^۶ (۲۰۰۲)، کومار^۷ (۱۹۹۵)، سلک و بزرگی (۱۳۸۹)، باب الحوائجی و یزدیان راد (۱۳۸۹)، شادمان‌فر و سپهر (۱۳۸۸) و... اشاره کرد.

با نگاهی به پیشینه‌های داخلی و خارجی ارائه‌شده می‌توان دریافت نتایج حاکی از این است که در حوزه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، سیر موضوعی تحقیقات از روند منطقی پیروی نکرده است و نوعی پراکندگی موضوعی را در بیشتر موارد شاهد هستیم. غالب‌گرایش موضوعی در ایران ابتدا مقوله کتابخانه و خدمات بوده و سپس به‌صورت تدریجی به سمت موضوعات ذخیره و بازیابی اطلاعات در قالب فناوری‌های نوین جدید سوق یافته‌اند. بیشتر محققان، کتابخانه‌های

1. Cano
2. Luo and McKinney
3. Chu
4. Tuomaala, Järvelin and Vakkari
5. Koufogiannakis and Crumley
6. Uzun
7. Kumar

دانشگاهی را به‌عنوان جامعه هدف خویش انتخاب کرده‌اند. شیوه پیمایشی نیز به‌عنوان پرکاربردترین شیوه پژوهشی ذکر شده است.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کاربردی است که با استفاده از روش تحلیل محتوا صورت گرفته است. تحلیل محتوا یک روش تحقیق به‌طور اعم در بیشتر رشته‌ها و به‌طور اخص در حوزه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی است. این روش منظم، عینی و کمی برای آشکارسازی مفاد اسناد و مدارک با استفاده از روش‌های آماری قابل اجراست (وینر و دومینیک^۱، ۲۰۰۵). معمولاً از شش واحد ثابت برای تحلیل محتوا استفاده می‌کنند. یکی از شکل‌های مهم واحد ثابت در تحلیل محتوا موضوع است که در پژوهش حاضر، مضمون چکیده‌های رساله‌های دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی به‌همراه مقوله‌های فرعی به‌عنوان واحد ثابت در نظر گرفته شد. برای تعیین گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه‌ها بر اساس مطالعه مبانی نظری و پیشینه‌های تحقیق، دسته‌بندی‌های مختلفی از جمله دسته‌بندی لیزا (صدیق‌بهزادی، ۱۳۷۸)، حرّی (۱۳۷۷)، شرفی، نورمحمدی، علیپورحافظی (۱۳۹۳) ارائه شد. با توجه به اینکه هر کدام از آنها ناظر به اهداف خاصی بوده و بر روی تعداد خاصی از منابع انجام شده و برخی از مباحث جاری و جدید که محققان آنها را در پایان‌نامه‌های خود به بحث گذاشته بودند در این دسته‌بندی‌ها جای نمی‌گرفتند، همچنین به اشکالات برخی از آنها نیز در بخش پیشینه‌ها اشاره شد، لذا به ناچار محققان مجبور شدند از رده‌بندی با عنوان جیتا استفاده کنند، زیرا همخوانی بیشتری با عناوین و موضوعات این حوزه داشت. این مدل از ادغام طرح‌های رده‌بندی «مایک کین»^۲

1. Werner and Dominik
2. Mike Keen

(دانشگاه آبريستويث در شهر ولز^۱، ۱۹۹۸) و «ديگوبرت سورگل»^۲ (دانشگاه مریلند^۳ که هم اکنون منقضي شده است) به وجود آمد. جيتا علامت اختصاری برای اسامی کوچک چهار نویسنده آن یعنی جوز، ایما، توماس و آنتونلاست که در سال ۲۰۰۲ طراحی شد.^۴ با وجود گذشت ۱۵ سال از ارائه این طرح تا زمان انجام تحقیق حاضر، هنوز در بسیاری از پژوهش‌های تحیل محتوا از آن استفاده می‌شود و به ۱۵ زبان زنده دنیا نیز ترجمه شده است.^۵ با این اوصاف، بنا به شناخت پژوهشگران از موضوعات علم اطلاعات و دانش‌شناسی در این تحقیق نیز ترجیح داده شد از آن بهره برده شود. بدین ترتیب، کلیه آثار در سه دسته کلی دسته‌بندی شدند:

(۱) مباحث نظری و عمومی

(۲) کارکردهای مدیریتی (مسائل اجتماعی، اقتصادی و قانونی، مشتری

مداری و هدایت فکری)

(۳) فناوری اطلاعات.

هر کدام از این سه موضوع کلی دارای شاخه‌های فرعی و فرعی‌تر بودند که در جدول‌های دسته‌بندی موضوعی قابل مشاهده است (جدول‌های ۳، ۴ و ۵). ابزار گردآوری اطلاعات، سیاهه و آرسی محقق ساخته است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز از آمار توصیفی استفاده شد. جامعه آماری پژوهش شامل ۴۹ رساله مقطع دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی در دانشگاه‌های دولتی و ۷۶ مورد در دانشگاه آزاد اسلامی است. شایان ذکر است، تاکنون رساله‌های دکتری این رشته در سه

.....
1. Wales, Aberystwyth University

2. Dagobert Soergel

3. Maryland

4. JITA Classification System of Library and Information Science (JITA is an acronym of the authors' first names: <J>ose Manuel Barrueco Cruz, <I>mma Subirats Coll, <T>homas Krichel and <A>ntonella De Robbio.

5. Www. <http://relis.org/internal/jita.txt>

تحلیل محتوای چکیده رساله‌های دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی ... / ۹۳

دانشگاه دولتی تهران، فردوسی مشهد و شهید چمران اهواز و دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران دفاع شده‌اند. دانشگاه‌های دیگر در ساله‌های اولیه تأسیس این رشته هستند، اما هنوز به مرحله دفاع از رساله نرسیده‌اند.

یافته‌های پژوهش

پرسش اول: توزیع فراوانی پایان‌نامه‌ها طی سال‌های مختلف دفاع، به تفکیک دانشگاه‌ها چگونه است؟

جدول ۱. توزیع فراوانی پایان‌نامه‌ها به تفکیک سال/دانشگاه

سال	دانشگاه	تهران			جمع نهایی	
		فردوسی مشهد	شهید چمران	فراوانی	فراوانی	درصد
۱۳۷۶		—	—	—	۴	۳/۲
۱۳۷۷		—	—	—	۱۰	۸
۱۳۷۸		—	—	—	۵	۴
۱۳۷۹		—	—	—	۳	۲/۴
۱۳۸۰		—	—	—	۲	۱/۶
۱۳۸۱		—	—	—	۱	۱/۸
۱۳۸۲		—	—	—	۳	۲/۴
۳۸۳		—	—	—	۵	۴
۱۳۸۴		—	—	—	۲	۱/۶
۱۳۸۵		۰	۰	۴	۵	۴
۱۳۸۶		۵	۱	۰	۱۰	۸
۱۳۸۷		۰	۰	۰	۱۰	۸
۱۳۸۸		۰	۳	۱	۵	۴
۱۳۸۹		۳	۲	۳	۹	۷/۲
۱۳۹۰		۰	۳	۲	۱۲	۹/۶
۱۳۹۱		۱	۵	۸	۲۵	۲۰
۱۳۹۲		۴	۱	۲	۱۲	۶/۹

سال	دانشگاه	علوم و تحقیقات		تهران		فردوسی مشهد		شهید چمران		جمع نهایی	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱۳۹۳		۱	۱/۶	۱	۱/۶	۰	۰	۰	۰	۲	۱/۶
جمع		۷۶	۱۰۰	۱۴	۱۰۰	۱۹	۱۰۰	۱۶	۱۰۰	۱۲۵	۱۰۰

چنانکه داده‌های جدول ۱ نشان می‌دهد، دفاع اولین پایان‌نامه‌های دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی از سال ۱۳۷۶ در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات و در سال ۱۳۸۵ اولین رساله‌های دکتری دانشگاه‌های دولتی در دانشگاه فردوسی مشهد آغاز شد. اولین رساله دکتری در دانشگاه شهید چمران اهواز در سال ۱۳۸۸ دفاع شد. بیشترین تعداد رساله دفاع شده در سال ۱۳۹۱ (۲۵ مورد) و کمترین آن هم در سال ۱۳۸۱ (۱ مورد) بوده است. در مجموع، می‌توان گفت توزیع رساله‌ها در سال‌های اخیر روند صعودی داشته است.

پرسش دوم: توزیع فراوانی رساله‌های نوشته شده به تفکیک جنسیت بر حسب دانشگاه‌ها چگونه است؟

جدول ۲. توزیع فراوانی رساله‌های نوشته شده به تفکیک جنسیت

جنسیت	دانشگاه		تهران		فردوسی		شهید چمران		علوم و تحقیقات		جمع	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
مرد	۷	۵۰٪	۱۳	۴۲/۶۸	۱۱	۷۵/۶۸	۳۸	۵۰٪	۶۹	۲/۵۵	۷	۵۰٪
زن	۷	۵۰٪	۶	۵۷/۳۱	۵	۲۵/۳۱	۳۸	۵۰٪	۵۶	۸/۴۴	۷	۵۰٪
جمع	۱۴	۱۰۰	۱۹	۱۰۰	۱۶	۱۰۰	۷۶	۱۰۰	۱۲۵	۱۰۰	۱۴	۱۰۰

چنانکه داده‌های جدول ۲ نشان می‌دهد، در دانشگاه‌های تهران و علوم و تحقیقات، میزان دانش‌آموختگی بین زنان و مردان به نسبت مساوی (۵۰٪) است، ولی در دانشگاه فردوسی مشهد و شهید چمران اهواز، سهم دانش‌آموختگان مرد از زن بیشتر بوده است. در مجموع، طی سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۹۳ بیشترین تعداد دانش‌آموختگان مقطع دکتری این رشته را مردان با ۵۵/۲٪ در مقابل ۴۴/۸٪ زنان تشکیل می‌دهند.

پرسش سوم: توزیع فراوانی پایان‌نامه‌ها در زمینه مباحث نظری و عمومی چگونه است؟

جدول ۳. توزیع فراوانی پایان‌نامه‌ها در مباحث نظری و عمومی^۱*

درصد	فراوانی	رده بندی فرعی تر	رده بندی فرعی	رده بندی اصلی
۰	۰	تاریخچه و سیر تحول کتابخانه و کتابداری، نظریه‌های اطلاعاتی و تئوری کتابخانه، رابطه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی با رشته های دیگر	جنبه‌های نظری ٪۰	مباحث نظری و عمومی
۰	۰	جامعه اطلاعاتی، استفاده و تاثیر اطلاعات، اطلاعات در جامعه، سیاست اطلاعات	کاربرد اطلاعات و جامعه‌شناسی اطلاعات ٪۲۹/۶	
۱۱/۲	۱۴	کتاب‌سنجی، علم‌سنجی و وب‌سنجی		
۱/۶	۲	اقتصاد اطلاعات		
۳/۲	۴	انتشار و توزیع اطلاعات		
۱۲	۱۵	نیازهای اطلاعاتی و تحلیل نیازمندی‌های اطلاعاتی		
۱/۶	۲	رابطه‌های کاربری		
۲۹/۶	۳۷	جمع		

چنانکه داده‌های جدول ۳ نشان می‌دهد، ۳۷ پایان‌نامه (۸/۱۸٪) در سطح عمومی رده‌بندی جیتا، یعنی مباحث نظری و عمومی رشته، تدوین شده است. از این تعداد، بیشترین میزان (۱۲٪) به مباحث «نیازهای اطلاعاتی و تحلیل نیازمندی‌های اطلاعاتی» کاربران اختصاص دارد و پس از آن حوزه «کتاب‌سنجی، علم‌سنجی و

۱. به سبب محدودیت در حجم مقاله و خودداری از جدول‌های طولانی، رده‌بندی‌های فرعی‌تر دارای فراوانی صفر، به صورت یکجا در سلول مختص به رده فرعی خویش گنجانده شدند (این پانویس برای پرسش چهارم و پنجم نیز صدق می‌کند).

وب‌سنجی» با ۱۴ عنوان (۲/۱۱٪) در رتبه دوم قرار دارد. این دو حوزه، حوزه‌هایی هستند که بیشترین تعداد پایان‌نامه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.

پوشش چهارم: توزیع فراوانی پایان‌نامه‌ها در زمینه مباحث کارکردهای مدیریتی چگونه است؟

جدول ۴. توزیع فراوانی پایان‌نامه‌ها در مباحث کارکردهای مدیریتی

درصد	فراوانی	رده بندی فرعی تر	رده بندی فرعی	رده بندی اصلی
۰	۰	بازاریابی، امور مالی، روابط عمومی، مدیریت شخصی، منابع مالی، دولت محلی، مهندسی مجدد	مدیریت دانش	کارکردهای مدیریتی (مسائل اجتماعی، اقتصادی و قانونی، مشتری مداری و هدایت فکری و عملی)
۴	۵	اشتراک دانش	۴٪	
۰	۰	صنعت اطلاعات، صنعت نرم افزار، کامپیوتر و مخابرات، سازمان‌ها، شرح حال‌ها، تحصیل	صنعت، حرفه و آموزش و پرورش	
۱/۶	۲	کارکنان	۴٪	
۰/۸	۱	جنبه‌های برنامه‌های درسی		
۱/۶	۲	آموزش مجازی		
۰	۰	استفاده از مطالعات	کاربران، سواد و خواندن	
۰/۸	۱	مطالعات کاربر	۴٪	
۱/۶	۲	دسته‌بندی‌های کاربران: کودکان، جوانان و سایر اقشار		
۰/۸	۱	سواد اطلاعاتی		
۰/۸	۱	خواندن و قصه‌گویی		
۰	۰	کتابخانه‌های جهانی، کتابخانه‌های ملی، کتابخانه‌های آموزشگاهی، کتابخانه‌های تخصصی، آرشیو،	کتابخانه به-عنوان مکان فیزیکی	
۰/۸	۱	کتابخانه‌های عمومی		
۷/۲	۹	کتابخانه‌های دانشگاهی	۱۷/۶٪	
۰/۸	۱	کتابخانه‌های تخصصی		
۳/۲	۴	کتابخانه‌های وابسته به مراکز بهداشت و درمان		
۰/۸	۱	کتابخانه‌های مساجد		
۰/۸	۱	کتابخانه‌های روستایی		
۰/۸	۱	کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان		
۲/۴	۳	کتابخانه‌های دیجیتال		
۰/۸	۱	موزه‌ها		
۰	۰	رسانه‌های جمعی، چاپ و نشر الکترونیکی، مالکیت معنوی	انتشار و مسائل حقوقی	
۰/۸	۱	فروش کتاب		
۰/۸	۱	سانسور		
۳۱/۲	۳۹	جمع	۱/۶٪	

چنانکه داده‌های جدول ۴ نشان می‌دهد، تعداد ۳۹ عنوان (۴/۳۰٪) در سطح میانی رده‌بندی جیتا یعنی حوزه «کارکردهای مدیریتی» (مسائل اجتماعی، اقتصادی و قانونی، مشتری‌مداری و هدایت فکری و عملی) دفاع شده است. در این میان، بیشترین پژوهش‌ها در حوزه فرعی «کتابخانه به‌عنوان مکان فیزیکی» (۱۶/۸٪) انجام گرفته است. «کتابخانه‌های دانشگاهی» با ۹ عنوان، «اشتراک دانش» با ۵ عنوان، «کتابخانه‌های وابسته به مراکز بهداشت و درمان» با ۴ عنوان و «کتابخانه‌های دیجیتال» با ۳ عنوان موضوعات پرکاربرد در مباحث این حوزه به‌شمار می‌روند. بقیه مباحث یا تعداد بسیار اندکی را به خود اختصاص داده‌اند و یا هیچ پایان‌نامه‌ای در آن حوزه نوشته نشده است.

پوشش پنجم: توزیع فراوانی پایان‌نامه‌ها در زمینه مباحث فناوری اطلاعات چگونه است؟

جدول ۵. توزیع فراوانی پایان‌نامه‌ها در مباحث فناوری اطلاعات

درصد	فراوانی	رده‌های فرعی تر	رده‌های فرعی	رده اصلی
۰	۰	منابع خاکستری، ریزنگاشت‌ها، منابع غیر چاپی، مواد سمعی و بصری، رسانه‌های الکترونیکی، پایگاه داده‌ها، میزبان آنلاین، اپک، پورتال، مخازن دانش	مجموعه سازی منابع اطلاعاتی، پشتیبانی‌ها و کانال‌ها ۱۱/۲٪	دستورالعمل‌های اجرایی، عملیاتی، فنون و فناوری‌های جدید
۲/۴	۳	نشریات ادواری		
۰/۸	۱	مواد آرشیوی		
۱/۶	۲	نسخ خطی		
۰/۸	۱	کتاب‌های کودکان و نوجوانان		
۰/۸	۱	سی دی رام		
۱/۶	۲	منابع الکترونیکی		
۳/۲	۴	صفحات وب		
۰	۰	ابرداده، ساختار داده، فیلتر کردن، نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی، فهرست‌نویسی منابع چاپی و غیر چاپی، فهرست‌نویسی، استانداردها و پروتکل‌ها، رده‌بندی	خدمات اطلاعاتی، عملیاتی، فنون (ذخیره و بازیابی) ۱۱/۲٪	
۲/۴	۳	کنترل کتاب‌شناختی		
۰/۸	۱	زبان‌های نمایه‌سازی		
۰/۸	۱	پروتکل‌ها و فرمت‌های انتقال اطلاعات		
۱/۶	۲	طراحی سیستم‌ها و خدمات اطلاعاتی		
۰/۸	۱	قواعد فهرست‌نویسی		

رده اصلی	رده‌های فرعی	رده‌های فرعی تر	فراوانی	درصد	
		برگه آرایی	۱	۰/۸	
		سرعنوان‌های موضوعی	۲	۱/۶	
		کاتالوگ‌ها	۱	۰/۸	
		اصطلاحنامه‌ها	۱	۰/۸	
		رده‌بندی دانش	۱	۰/۸	
	آرشیوها و موزه‌ها ۴/۸٪	خدمات فی در کتابخانه‌ها،	بایگانی رکوردها، دیجیتالی کردن، حفاظت از منابع دیجیتالی، گردش مواد، تحویل سند	۰	۰
			فراهم‌آوری	۳	۲/۴
			مدیریت نشریات ادواری	۱	۰/۸
			حفاظت از منابع کاغذی	۱	۰/۸
	فناوری اطلاعات ۹/۶٪	فناوری اطلاعات	شبکه کامپیوتری، کامپیوترها، اسکنرها، دوربین‌های دیجیتال، دستگاه کپی، امنیت شبکه، نرم افزارها، پردازش زبان خودکار، مدیریت پایگاه داده‌ها، شیء گراها،	۰	۰
ارتباطات راه دور			۷	۵/۶	
اینترنت			۱	۰/۸	
نرم افزارهای کتابخانه‌ای			۱	۰/۸	
ذخیره و بازیابی متن به صورت خودکار			۲	۱/۶	
موتورهای جستجو			۱	۰/۸	
تجهیزات کتابخانه ساختمان و ٪	تجهیزات کتابخانه	ساختمان کتابخانه‌ها و موزه‌ها، وسایل و تجهیزات کتابخانه‌ها، معماری کتابخانه، وسایل و تجهیزات ایمنی کتابخانه	۰	۰	
		جمع	۴۶	۳۹/۲	

چنانکه داده‌های جدول ۵ نشان می‌دهد، تعداد ۴۶ عنوان (۲/۳۹٪) از پایان‌نامه‌ها در سطح خاص رده‌بندی جیتا، یعنی حوزه «فناوری اطلاعات» نوشته شده است. این مورد در حالی است که «فناوری اطلاعات» در مقایسه با دو حوزه دیگر بیشترین تعداد پایان‌نامه‌ها را به خود اختصاص داده است. در این بین، مباحث مربوط به فناوری‌های «ارتباطات از راه دور» با ۷ عنوان در رتبه اول، «صفحات وب» با ۴ عنوان در رتبه دوم و فناوری‌های مربوط به «مجموعه‌سازی و پشتیبانی از کانال‌های

تحلیل محتوای چکیده رساله‌های دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی ... / ۹۹

اطلاع‌رسانی نشریات ادواری» و «کنترل کتاب‌شناختی» و «فراهم آوری منابع» با ۳ عنوان در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند.

نتایج به دست آمده از تحلیل گرایش‌های موضوعی به تفکیک هر یک از دانشگاه‌ها در جدول ۶ نیز ارائه شد:

جدول ۶. فراوانی و درصد رده‌های اصلی موضوعات پایان‌نامه‌ها به تفکیک دانشگاه‌ها

دانشگاه		آزاد		چمران		مشهد		تهران		جمع	
فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱۵	٪۱۹/۷	۸	٪۵۰/۰	۶	٪۳۱/۶	۸	٪۵۷/۱	۳۷	٪۲۹/۶		
۳۰	٪۳۹/۵	۱	٪۶/۳	۶	٪۳۱/۶	۲	٪۱۴/۳	۳۹	٪۳۱/۲		
۳۱	٪۴۰/۸	۷	٪۴۳/۸	۷	٪۳۶/۸	۴	٪۲۸/۶	۴۹	٪۳۹/۲		
۷۶	٪۱۰۰	۱۶	٪۱۰۰	۱۹	٪۱۰۰	۱۴	٪۱۰۰	۱۲۵	٪۱۰۰		

چنانکه در جدول ۶ مشاهده می‌شود، در دانشگاه آزاد بیشتر پایان‌نامه‌ها در موضوعات «کارکردهای مدیریتی» و «فناوری اطلاعات» است. این در حالی است که در دانشگاه چمران بیشتر به دو موضوع «مباحث نظری» و «فناوری اطلاعات» پرداخته شده است. در دانشگاه مشهد، تقریباً همه موضوعات به یک میزان بررسی شده است، اما در دانشگاه تهران موضوعات مرتبط با «مباحث نظری و عمومی» از اقبال بیشتری برخوردار بوده است.

پروسیس ششم: روش‌های پژوهشی به کار گرفته شده در رساله‌های علم

اطلاعات و دانش‌شناسی طی سال‌های مورد بررسی چگونه بوده است؟

جدول ۷. دسته‌بندی انواع روش‌های پژوهشی

روش پژوهش		پیمایشی		تجربی		تحلیل محتوا		تحلیل استنادی		کتاب‌سنجی	
فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۴	۲۸/۵۷	۰	٪۰	۱	۷/۱۴	۵	۳۵/۷۱	۰	٪۰	۰	٪۰
۸	۴۲/۱۰	۰	٪۰	۳	۱۵/۷۸	۰	٪۰	۰	٪۰	۰	٪۰

کتاب‌سنجی		تحلیل استنادی		تحلیل محتوا		تجربی		پیمایشی		روش پژوهش	دانشگاه
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
۶/۲۵	۱	۱۲/۵	۲	۱۸/۷۵	۳	۶/۲۵	۱	۴۳/۷۵	۷	شهیدچمران	
۱/۳۱	۱	۲/۶۳	۲	۵/۲۶	۴	۲/۶۳	۲	۷۵	۵۷	علوم و تحقیقات	
۱/۶	۲	۷/۲	۹	۸/۸	۱۱	۲/۴	۳	۶۰/۸	۷۶	جمع	

بر اساس یافته‌های جدول ۷، در مجموع، حدود ۶۰/۸٪ رساله‌ها از شیوه پیمایشی (پیمایشی توصیفی، پیمایشی تحلیلی، پیمایشی و ارزشیابی) بهره برده‌اند. علاوه بر روش‌های خاص، بعضی مواقع محققان به استفاده از روش‌های ترکیبی نیز تمایل دارند. داده‌های آماری مربوط در جدول ۸ نشان داده شده است.

جدول ۸. روش ترکیبی روش ترکیبی به کار رفته در رساله‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی

رهیافت	مسئله/سؤال‌های پژوهش	گردآوری داده‌ها	تحلیل داده‌ها/ رویه‌ها	تفسیر داده‌ها
کمی	تبینی / تأییدی	ابزارها، مشاهدات، اسناد، نمرات، سؤال‌های بسته، فرضیه‌های از پیش تعیین شده	آماره‌های توصیفی آماره‌های استنباطی	تعمیم، پیش‌بینی مبتنی بر تفسیر و تأیید نظریه
کیفی	اکتشافی	مصاحبه‌ها، اسناد، مشاهدات، داده‌های تصویری متنی، سؤال‌های باز و عمیق	توصیف، شناسایی تم-ها و مقولات و رابطه بین آنها به طور عمودی و افقی	تخصیص و بسترمندسازی، تفسیرهای عام / تفسیرهای شخصی
ترکیبی	تبینی / اکتشافی	روش‌های کمی و کیفی گردآوری داده‌ها	رویه‌های کمی و کیفی تحلیل داده‌ها	تعمیم و تخصیص؛ تبین و تفهم
روش ترکیبی به کار رفته در رساله‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی				
دانشگاه	فراوانی	درصد		
تهران	۴	۲۸/۵۷		
فردوسی	۸	۴۲/۱۰		
شهیدچمران	۲	۱۲/۵		
علوم و تحقیقات	۱۰	۱۳/۱۵		
جمع	۲۴	۱۹/۲		

گاهی محققان به انجام هر دو نوع تحقیق کمی و کیفی علاقمندند و از رویکردهای نظری متفاوت، طرح‌های متنوع ترکیبی و همچنین روش‌های گوناگون گردآوری و تحلیل داده‌ها استفاده می‌کنند که در روش‌شناسی جدید به «روش ترکیبی»^۱ موسوم است. برخی از محققان برجسته روش‌های تحقیق ترکیبی نظیر مورگان (۱۹۹۸)، تشکری و تدلی (۱۹۹۸)، گرین و همکاران (۱۹۸۹)، کرسول و همکاران (۲۰۰۳)، نیز بر این باورند که ترکیب روش‌های کمی و کیفی را می‌توان در چهار مرحله از تحقیق - شامل طرح مسئله یا سؤال‌های تحقیق، گردآوری داده‌ها یا روش‌ها، تحلیل داده‌ها یا رویه‌ها و تفسیر نتایج - با یکدیگر ترکیب نمود. جزئیات این ترکیب در جدول ۵ به‌طور خلاصه ارائه شده است (محمدپور، صادقی و رضایی، ۱۳۸۹). به‌همین منظور، برای تعیین روش‌شناسی تحقیقات حاضر، نتایج در دو جدول جداگانه (۷ و ۸) ارائه شد. استفاده از روش ترکیبی به میزان ۱۹/۲٪ جزء پرکاربردترین روش‌های تحقیقی بود که از مهم‌ترین آنها می‌توان به ترکیب مطالعه موردی با روش پیمایشی، اسنادی با پیمایشی، مطالعه موردی با تحلیل محتوا، روش اکتشافی با طراحی سیستم اشاره کرد.

پرسش هفتم: نوع چکیده‌های به کار گرفته شده در رساله‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی در طی سال‌های مورد بررسی چگونه بوده است؟

جدول ۹. توزیع فراوانی چکیده‌ها به تفکیک ساختاریافته یا غیرساختاریافته

جمع		علوم و تحقیقات		شهیدچمران		فردوسی		تهران		دانشگاه نوع چکیده
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۵/۶	۷	٪۰	۰	٪۰	۰	۳۱/۵۷	۶	۷/۴۲	۱	ساختار یافته

جمع		علوم و تحقیقات		شهید چمران		فردوسی		تهران		داشگاه نوع چکیده
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۹۴/۴	۱۱۸	۱۰۰	۷۶	۱۰۰	۱۶	۶۸/۴۲	۱۳	۹۲/۸۵	۱۳	غیرساختاریافته
۱۰۰	۱۲۵	۱۰۰	۷۶	۱۰۰	۱۶	۱۰۰	۱۹	۱۰۰	۱۴	جمع

چنانکه داده‌های جدول ۹ نشان می‌دهد، از مجموع ۱۲۵ چکیده، ۹۴/۴٪ به صورت غیرساختاریافته و ۵/۶٪ به صورت ساختاریافته نوشته شده است که این تفاوت در ساختار چکیده‌نویسی، در نوع خود قابل توجه است. البته، شایان ذکر است، تمام اجزای چکیده (شامل: هدف، روش‌شناسی، یافته‌ها و نتایج و در برخی موارد اصالت پژوهش) در چکیده غیرساختاریافته ارائه شده بود.

پوشش هشتم: استادان پرکار در راهنمایی و مشاوره رساله‌های دوره دکتری

در طی سال‌های مورد بررسی چه کسانی بوده‌اند؟

جدول ۱۰. توزیع فراوانی استادان راهنما و مشاور

ردیف	نام و نام خانوادگی	استاد راهنما	استاد مشاور	جمع
۱	علی شکویی	۱۸	۱۶	۳۴
۲	عباس حری	۱۴	۲۰	۳۴
۳	فهیمة باب الحوائجی	۱۰	۱۶	۲۶
۴	نجلا حریری	۱۰	۱۴	۲۴
۴	یحیی دوستدار	۹	۱۴	۲۳
۵	رحمت اله فتاحی	۹	۳	۱۲
۶	محمدحسین دیانی	۴	۸	۱۲
۷	زهرا اباذری	۳	۸	۱۱
۸	محمدرضا داورپناه	۴	۳	۷
۹	غلامرضا فدایی عراقی	۶	۰	۶
۱۰	فریده عصاره	۴	۲	۶
۱۱	عبدالحسین فرج پهلوی	۴	۱	۵

ردیف	نام و نام خانوادگی	استاد راهنما	استاد مشاور	جمع
۱۲	مرتضی کوکبی	۴	۱	۵
۱۳	زاهد بیگدلی	۴	۰	۴
۱۴	مهری پریخ	۱	۳	۴

چنانکه داده‌های جدول ۱۰ نشان می‌دهد، پرکارترین استادان راهنما و مشاور در رساله‌های دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی، به ترتیب «علی شکویی» با راهنمایی ۱۸ رساله، «عباس حرّی» با ۱۴ رساله، «فهمیه باب الحوائجی» و «نجلا حریری» هر دو با راهنمایی ۱۰ رساله بوده‌اند و بیشترین سهم را در راهنمایی رساله‌ها برعهده داشته‌اند. «یحیی دوستدار» و «رحمت‌الله فتاحی» در رتبه‌های بعدی هستند. «دیانی»، «اباذری» و «داورپناه» هر چند تعداد پایان‌نامه‌های راهنمایی شده توسط آنها از «فدایی عراقی» کمتر است، اما به لطف تعداد مشاوره‌های بیشتر، بالاتر از «فدایی عراقی» قرار گرفتند. در بخش مشاوره نیز «حرّی» (۲۰ مورد) و «باب الحوائجی» (۱۶ مورد) بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان داد از مجموع ۱۲۵ رساله، بیشترین تعداد متعلق به سال ۱۳۹۱ (۲۰٪) و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۸۱ (۸٪) است. تا زمان انجام پژوهش حاضر ۵۵/۲٪ رساله‌ها را مردان و ۴۴/۰۸٪ را زنان نوشته‌اند. پرکاربردترین شیوه پژوهشی، «روش پیمایشی» با ۶۰/۸٪ بود. «شیوه ترکیبی» نیز با ۱۹/۲٪ جزء روش‌های پر کاربرد تحقیقی بود. همچنین، بیشترین گرایش موضوعی به ترتیب در حوزه «فنون و فناوری‌های اطلاعاتی» (۳۹/۲٪)، «کارکردهای مدیریتی» (۳۱/۲٪) و سپس «مباحث نظری و عمومی اطلاعات» (۲۹/۶٪) گزارش شد. در بین

زیرمجموعه‌های موضوعی نیز مقوله «مدیریت انواع کتابخانه‌ها» (۱۱/۶٪) بیشتر مورد اقبال پژوهشگران واقع شده است. از نظر ساختار چکیده‌نویسی، ۹۴/۴٪ به صورت غیرساختاریافته و ۵/۶٪ هم به صورت ساختاریافته نوشته شده‌اند. همچنین «علی شکویی» و «عباس حرّی» پرکارترین استادان راهنما و مشاور شناخته شدند.

درباره توزیع فراوانی رساله، بیشترین تولید آن در سال‌های اخیر گزارش شده است که می‌تواند حاکی از رشد نسبی و ارتقای گروه‌های آموزشی مختلف در حوزه کتابداری باشد. همچنین، شاهد رشد روند گرایش مردان به تحصیل در مقطع دکترای این حوزه هستیم که البته این موضوع می‌تواند به نحوی برگرفته از سیاست‌های خاص وزرات علوم، تحقیقات و فناوری در جهت توزیع نیروی انسانی باشد.

یافته‌های به دست آمده از تحلیل محتوا، گرایش‌های غالب و خلأهای موضوعی هر یک از حوزه‌های اطلاعاتی را آشکار ساخت و نشان داد که در دانشگاه‌های مختلف، توزیع فراوانی رده اصلی موضوعات پایان‌نامه‌ها با هم متفاوت است. در مجموع، یافته‌های حاصل از تحلیل موضوعی با یافته‌های پژوهش حرّی (۱۳۷۸)، آذرانفر (۱۳۸۵)، حسین‌پناه (۱۳۸۶)، شرفی و نورمحمدی (۱۳۹۱) نیز مغایرت دارد زیرا حوزه موضوعی پایان‌نامه‌های کتابداری بیشتر به سمت موضوع «کتابخانه‌ها» گرایش داشته است. نگاهی به تاریخ نشر این دو پژوهش حاکی از آن است که بین ۷ یا ۸ سال با زمان این پژوهش فاصله دارد و طی سال‌های اخیر، تحولات عمده‌ای در این حوزه‌ها به وجود آمده است می‌توان بیان داشت که پایان‌نامه‌های ارشد کتابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات و تهران شمال طی سال‌های ۸۰-۸۶ در مقطع ارشد و دکترای این حوزه در سال‌های اخیر هردو به سمت مباحث فناوری اطلاعات پیش رفته‌اند؛ اگر چه در مباحث مدیریتی،

جامعه آماری وی اقبال چندانی به آن نداشته‌اند. همچنین با پژوهش «سیدین و باب الحوائجی» (۱۳۸۸) به سبب اقبال پژوهشگران از مقوله «کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی» نیز همخوانی دارد. در بین پژوهش‌های خارجی نیز با پژوهش «رانا» (۲۰۱۱)، سام (۲۰۰۸)، یوزون (۲۰۰۴)، عبدولایه (۲۰۰۲) و کوفوگیناکیس و کروملی (۲۰۰۲) به سبب مشابهت در پرکاربردترین مقوله‌های فرعی و فرعی‌تر توسط پژوهشگران همانند «فناوری اطلاعات»، «کتابخانه‌ها»، «مراکز اطلاع‌رسانی» و «نیازسنجی کاربران» نیز همخوانی دارد. اما با پژوهش‌های تیمومالا، جارولین و واکری (۲۰۱۴)، توزیع فراوانی گرایش‌های موضوعی با پژوهش حاضر کاملاً متفاوت است. در واقع، پراکندگی موضوعی و تفاوت در علایق پژوهشی پژوهشگران مختلف داخلی و خارجی به خوبی در این تحلیل آشکار می‌شود که به نوعی از شرایط پذیرش یا عدم پذیرش فناوری و شرایط جغرافیایی حاکم بر آن حوزه نشأت می‌گیرد.

در واقع، خلأهای موضوعی فراوانی در مقوله‌های اصلی و فرعی رساله‌های دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی گزارش شد. به عنوان مثال، در مباحث «تاریخچه و سیر تحول کتابخانه و کتابداری»، «نظریه‌های اطلاعاتی و تئوری کتابخانه»، «رابطه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی با رشته‌های دیگر»، «ابرداده»، «ساختار داده»، «فیلتر کردن محتوا»، «نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی»، «فهرست‌نویسی منابع چاپی و غیر چاپی»، «فهرست‌نویسی»، «استانداردها و پروتکل‌ها»، «رده‌بندی»، «بایگانی رکوردها»، «دیجیتالی کردن»، «حفاظت از منابع دیجیتالی»، «گردش مواد»، «تحویل سند»، «کتابخانه‌ها و موزه‌ها»، «وسایل و تجهیزات کتابخانه‌ها»، «معماری کتابخانه»، «وسایل و تجهیزات ایمنی کتابخانه» اصلاً موضوع رساله‌ها نبوده‌اند. شاید بتوان گفت فناوری تأثیر چشمگیری در تبدیل خدمات ایستا به خدمات پویا داشته و

پژوهشگران به نوزایی موضوعی تمایل نشان داده‌اند. نتایج نشان می‌دهد روند شکل‌گیری موضوعی رساله‌های دکتری در ایران نیز متأثر از فناوری اطلاعات است و تحقیقات در راستای ارائه راهکارهایی برای بهبود زیرساخت‌های نظری و عمومی، مدیریتی و عملکرد فنون و فناوری‌های اطلاعاتی گام برداشته‌اند.

همچنین، استفاده از روش پیمایشی جزء پرکاربردترین روش‌های مورد استفاده در پژوهش‌های مذکور گزارش شد که با پژوهش حاضر همخوانی دارد. البته، استفاده از روش ترکیبی در سطح دوم نیز می‌تواند حاکی از نوآوری و گرایش به سمت تحقیقات میان‌رشته‌ای باشد و اینکه پژوهشگران برای رسیدن به نتایج مطلوب، ناگزیر از ترکیب کردن انواع خاصی از روش‌های پژوهش با هم هستند.

بررسی چکیده‌های رساله‌های مورد بررسی نشان داد گرایش به سمت چکیده‌نویسی غیرساختاریافته در نوع خود شایسته توجه است. ممکن است گرایش حداکثری چکیده‌نویسی به صورت غیرساختاریافته به سبب توجه به راهبرد خاص یک حوزه علمی، صلاحدید قوانین و آیین‌نامه‌های دانشگاهی باشد. البته این نکته حایز اهمیت است که در بررسی‌های صورت گرفته، ساختار تمام چکیده‌ها دارای اجزای اصلی هدف، روش پژوهش، یافته و نتایج و در برخی موارد ذکر اصالت تحقیق بود و سطح مطلوبی داشت. پرکارترین استادان راهنما به ترتیب «شکویی»، «حرّی» و «فتاحی» بودند. پرکارترین استادان مشاور نیز «حرّی»، «باب‌الحوائجی»، «دیانی» و «اباذری» در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی شناخته شدند. «حرّی» در هر دو زمینه راهنمایی و مشاوره رساله‌های دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی نقش پررنگ و بسزایی داشته است.

بدون شک در روند گرایش تحقیقاتی و حتی ترسیم نقشه موضوعی استادان راهنما و مشاور و کسب این یافته‌ها تأثیر داشته است. چنانکه در نتایج ارائه شد، در دانشگاه آزاد اسلامی بیشتر پایان‌نامه‌ها در موضوعات «کارکردهای مدیریتی» و «فناوری اطلاعات» نوشته شده است. این در حالی است که در دانشگاه شهیدچمران اهواز بیشتر به دو موضوع «مباحث نظری» و «فناوری اطلاعات» پرداخته شده است. در دانشگاه فردوسی مشهد، تقریباً همه موضوعات به یک میزان بررسی شده است اما در دانشگاه تهران موضوعات مرتبط با مباحث نظری از اقبال بیشتری برخوردار بوده است. با این اوصاف، برای تحقق اطلاعات شاخص و تحلیل جامع‌تر و کشف خلأها، انعکاس بازخورد در ک و برداشت فعالان این حوزه از یافته‌های تحقیق حاضر، الزامی است.

پیشنهادها

۱) با توجه به آمارهای ارائه‌شده، به‌ویژه در زمینه تحلیل موضوعی، پیشنهاد می‌شود هریک از گروه‌های آموزشی در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی علاوه بر تشخیص موارد پر کاربرد، خلأهای موضوعی را نیز شناسایی کنند و در جهت رفع آنها بکوشند. پیشنهاد می‌شود دانشجویانی که در آستانه انتخاب موضوع برای پایان‌نامه هستند، به موضوعات نظری و عمومی «تاریخچه و سیر تحول کتابخانه و کتابداری»، «نظریه‌های اطلاعاتی و تئوری کتابخانه»، «رابطه علوم کتابداری و اطلاع رسانی با رشته‌های دیگر»، «جامعه اطلاعاتی»، «استفاده و تاثیر اطلاعات»، «اطلاعات در جامعه»، «سیاست اطلاعات»، «بایگانی رکوردها»، «دیجیتالی کردن»، «حفاظت از منابع دیجیتالی»، «گردش مواد»، «تحویل سند» و همچنین موضوع «ساختمان

تجهیزات» با توجه به دیجیتالی شدن ساختارهای کتابخانه توجه کنند و از موضوعگیری و سبک و سیاق تکراری روند گروه‌های آموزشی بپرهیزند.

۲) استفاده از نگارش چکیده به شیوه ساختاریافته می‌تواند در سرعت بازیابی و ارائه تصویری روشن‌تر از هدف، روش‌شناسی، یافته‌ها، نتایج و حتی اصالت تحقیق موثر باشد. بنابراین، به گروه‌های آموزشی پیشنهاد می‌شود در جهت تعیین سیاست‌گذاری‌های چکیده‌نویسی اهتمام داشته باشند.

منابع

- آذرانفر، جوانه (۱۳۸۵). تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی موجود در پایگاه مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران در سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۲، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.
- باب الحوائجی، فهیمه و مهرزاد یزدیان‌راد (۱۳۸۹). «تحلیل محتوای مقالات مجلات تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی در باره ترویج کتابخوانی و کتابخانه‌های کودکان از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۷»، تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۶ (۴)، ۵۳-۳۱.
- باردن، لورنس (۱۳۷۴). تحلیل محتوا، ترجمه ملیحه آشتیانی و محمد یمنی دوزی سرخابی، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- پاکدامن، نشانه (۱۳۸۸). «روند به کارگیری روش‌های پژوهش در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال (۱۳۸۴-۱۳۷۱)»، دانش‌شناسی (علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات)، ۲ (۴)، ۱-۱۴.

تحلیل محتوای چکیده رساله‌های دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی ... / ۱۰۹

- حرّی، عباس (۱۳۷۲). *مروری بر اطلاعات و اطلاع‌رسانی*، تهران: دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور.
- _____ (۱۳۷۸). *بررسی گرایش موضوعی آثار علمی و پژوهشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران از آغاز تا پایان سال ۱۳۷۷*، در فهرست‌های رایانه‌ای: توسعه و کاربرد: مجموعه مقالات همایش کاربرد و توسعه فهرست‌های رایانه‌ای در کتابخانه‌های ایران، به کوشش رحمت‌الله فتاحی، تهران: کتابدار، ۲۹-۴۸.
- حسین پناه، علی (۱۳۸۶). *بررسی گرایش موضوعی و روش پژوهش پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران از سال ۱۳۸۵-۱۳۸۹*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری، دانشگاه تهران.
- دیّانی، محمد حسین (۱۳۷۹). «برنامه آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی: پیشنهادهایی برای تحول»، *کتابداری و اطلاع‌رسانی* ۳ (۱): ۱-۲۰.
- رایف، دانیل؛ استفن لیبسی و فردریک فیکو جی (۱۳۸۸). *تحلیل پیام‌های رسانه‌ای (کاربرد تحلیل محتوای کمی در تحقیق)*، ترجمه مهدخت بروجردی علوی، تهران: سروش (انتشارات صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران).
- سپهر، فرشته و سمانه شادمان‌فر (۱۳۸۸). «تحلیل محتوای مقالات همایش‌های انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران از سال ۱۳۷۹ تا پایان سال ۱۳۸۵»، *دانش‌شناسی (علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات)*، ۲، (۴): ۲۵-۳۸.
- سلک، محسن و اشرف‌السادات بزرگی (۱۳۸۹). «تحلیل محتوای مقالات منتشر شده در دو نشریه "فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی" و "فصلنامه کتاب" در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶»، *دانش‌شناسی (علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات)*، ۳ (۱۰): ۲۵-۴۰.

- سیدین، سید مهرداد و فهیمه باب‌الحوائجی (۱۳۸۸). «تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای تهران شمال، علوم و تحقیقات تهران، علوم و تحقیقات اهواز و همدان در سال‌های ۱۳۷۲-۱۳۸۶»، تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۵ (۱)، ۹۵-۱۲۷.
- شرفی، علی؛ حمزه‌علی نورمحمدی و مهدی علیپور حافظی (۱۳۹۳). «مدل موضوعی برای پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی»، مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۲۵، ۴، ۲۲-۳۲.
- شرفی، علی و حمزه‌علی نورمحمدی (۱۳۹۱). «تعیین فرایند زیست موضوعات پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی موجود در پایگاه پروکوئست (Pro-Quest) از سال ۲۰۰۶-۲۰۱۰»، مطالعات کتابداری و علم اطلاعات، دانشگاه شهید چمران اهواز، ۱۰، ۴۱-۶۰.
- علومی، طاهره (۱۳۷۹). «ارزیابی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های تربیت مدرس، تهران و علوم پزشکی ایران (۱۳۶۵-۱۳۷۳)»، مجله روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، دوره جدید، ۵ (۲)، ۴۳-۶۳.
- فتاحی، رحمت‌الله؛ رضا رجبعلی بگلو و سمیه آخشیک (۱۳۹۳). گذری و نظری بر گذشته، حال و آینده کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران، نگاهی به شکل‌گیری دستاوردها و چالش‌های توسعه علم اطلاعات و دانش‌شناسی. شیراز: نامه پارس، ۱۳۹۳.
- فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۸۲). تحلیل و بازآفرینی نقش کتابداران در عصر تحول. در مجموعه مقالات هفتمین همایش کتابداران سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، رشت، ۱۹ تا ۲۱ اسفند، تهران: مرکز مدارک علمی و انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
- کومار، ک (۱۹۹۵). روش تحقیق در کتابداری و اطلاع‌رسانی، ترجمه رهادوست و خسروی، تهران: کتابخانه ملی ایران.

- وزیرپور کشمیری، مهردادخت؛ مریم سه‌دهی و محمد کریم صابر (۱۳۹۱).
«تحلیل محتوای چکیده پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران
شمال و علوم و تحقیقات از سال ۱۳۸۰-۱۳۸۶»، مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی
اطلاعات، ۲۳ (۱)، ۱۱۲-۱۲۸.

- وینر، راجردی و دومینیک جوزف آر (۱۳۸۹). تحقیق در رسانه‌های جمعی،
ترجمه کاووس سیدامامی، تهران: سروش (انتشارات صدا و سیما جمهوری
اسلامی ایران).

Abdoulaye, K. (2002). Research trends in library and information science at the international Islamic university Malaysia. *Library Review*, 51(1). 32-37.

Cano, V. (1999). Bibliometric overview of library and information science research in Spain. *American Society of Information Science*, Vol. 50, (8), 675-680

Kawalec, Anna. (2013). Research trends in library and information science based on Spanish scientific publication 2000 to 2010. *Malaysian Journal of Library & Information Science*. 18, (2), 1-13.

Koufogiannakis, D and Crumley, E, (2004). Content Analysis in librarianship research. *Journal of Information Science*, 2006, 30 (3). 227-239.

Lin W.Y.C. and Meng Lio K. (2011). Research status and trends of Library and Information Science in Taiwan, 2001-2010. *Proceedings of the ASIA-Pacific Conference on Library & Information Education & Practice 2011*, Putrajaya, Malaysia, 530-538.

Mavi, D and Uzunboylu, H. (2014). Content Analysis of Articles About Computer Teaching Methods: A Content Analysis Study. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 143, 1171-1176. Available online at <http://www.sciencedirect.com>, Science Direct.

McKinney, Lili Luo M. (2015). JAL in the Past Decade: A Comprehensive Analysis of Academic Library Research.

The Journal of Academic Librarianship. 41, (2), 123–129.
Available online at <http://www.sciencedirect.com>

Rana, Rashma. (2011). *Research trends in library and information science in India with a focus on Panjab University, Chandigarh*", *The International Information & Library Review*, Volume 43, Issue 1, Available at <http://www.Sciencedirect.com>, Research Laboratory (PRL), Ahmedabad, India.

Sam, J. (2008). An analysis of papers published in the Ghana Library Journal: *a bibliometric study*, *African Journal of Library, Archives and Information Science*, Vol. 18 (1), 55-62.

Tuomaala, O, Järvelin K and Vakkari, P. (2014). *Evolution of library and information science, 1965–2005: Content analysis of journal articles*. Association for Information Science and Technology, Volume 65, 7, 1446–1462.

Uzun . A , (2002) . Library And Information Science Research in Developing Countries and Eastern European Countries: A Brief Bibliometric Perspective. *The International Information & Library Review*, Volum 34 (1).

Werner, R and Dominik, J.R. (2005). *Analyzing Media Messages*, (Keykavoos Seyed emami), Tehran: Sorosh, 217.

[www. http://rclis.org/internal/jita.txt](http://rclis.org/internal/jita.txt)